

AI, interj., mot internacional de creació expressiva. □ 1.^a doc.: Llull.

Refiant-nos dels dicc. hist. que exposen bé el quadro de conjunt dels usos, ens podem limitar a afegir a alguns punts especials alguna dada menys coneguda. 5 Ja a l'Edat Mitjana es troba substantivat en accs. com 'plany agut, xeric de dolor', com en el maliciós pasatge del *Tirant*: «no pots un poch cridar aquell saborós ay», cap. 205; i molt afavorit per Verdager, ja en l'esborrall de l'*Atl.*, de 1867: «per sempre des- 10 pedint-se ab un ay d'agonia». Entre les combinacions més curioses em limito a esmentar *ai-festa!*, enterament estereotipat com a exclamació de goig íntim, estrictament típica de la diòcesi de Girona (des de molt al N. de la ciutat fins a Blanes, inclusivament, Jq. Ruyra, O. C. I, 149b, i sobretot d'ús femení i infantil, 15 però certament sense exclusivitat).

L'expressió d'una persona que se sent dèbil, per dol- 20 dre's d'una desgràcia, sovint amb matís retòric, que a l'Edat Mitjana fou sobretot *las!* (pròpiament adjectiu, 'desgraciat'), o en forma femenina, *lassa!* i *lasseta!*, tan freqüent en lírica, des de molt abans de Cerverí («yo-n sé, *lassa*, d'un compare / que n'ach trenta») i no menys en oc. ant., *lassa*, *trista*, *què faria?* en el *Colloqui* valencià de les *Dames* (S. xv); en Llull: *Ab 25 lassa*, *cativa* (*Blanq.*, 8), *ha las*, *mesquí* (*Merav.*, 7); en francès la combinació estereotipada ha estat *hé-las*, aviat privada de femení com a mot únic, *hé-las*. En català hi hagué també *ai las*, que ja trobem cap a la fi del S. xiv en la *Carta de Sant Bernat a sa germana* escrita per Antoni Canals: «ay las, que perduda és la taciturnitat o callament de la regla, tolta és la santedat de la religió ---!» (*CoDoACA* XIII, 484), on potser ja apunta la pèrdua del valor subjectiu i personal, 30 feminitzable, que sempre restà, però, normal en la nostra llengua; no és sinó en el S. xx, en què, per calc del francès, molts li han donat aquest valor (des del grup CRiba-JCarner, però sobretot els seus imitadors).

Fóra infundat, és clar, de creure, que els usos d'al- 40 tres combinacions siguin de menys bon català. La més internacional (it., cast., etc.) *ai de mi* —entre nosaltres s'ha usat poc la variant it. sense *de*— és tan antiga com la llengua literària: «dix: *ay trista de mi*, *mesquina*», Llull, *Blanq.*, 6. Una altra molt afavorida des de la Renaixença fou *més-ai!*, que ja venia estereotipada des de la cançó popular dels segles baixos, i que Verdager acarrossava d'aquests i usa ja des de les fases més antigues de la seva obra (ja en el cant I de l'*Atl.*, pp. 34, 50): en el fons, doncs, una creació més raçada i nostra (avui que la seva fortor 45 florasca ja s'esvaeix) que el més artificios *ai-las* dels esnobes de cenacle ribià, el caràcter calcat del qual es denuncia ja per la pronúncia in-catalana —servil grafisme— amb *l-* i no *ll-*, contra la catalana pura amb *ll-* que encara usava el ja un poc macarrònic Pere Serafí en el S. XVI: «ay-*llassetta*, què faré, / ni què diré? / Valga'm Déu qu'estich dolenta ---» (Milà, O. Cat. 50 vi, 188).¹

¹ No es pot dir que hi hagi una variant **aix* en lloc

d'*ai* a Valls, com posa *AlcM*: es tracta de la pronúncia *reïš*, *lleïš*, per plurals com *reis*, *lleis*, vulgar en el Camp de Tarragona, que hom posa en boca de les criatures.

Aicel(l), *aicest*, *aicò*, V. est *Aidar*, V. *ajudar*

AIGUA, del ll. AQA id.; la *i* inesperada que presenten pertot el cat. *aigua* i l'oc. *aiga* no està explicada satisfactoriament, i no és segur —encara que no sigui inversemblant— que es relacioni, sigui amb la pronúncia *ak/ya* (amb frontera sil·làbica entre la *k* i la *y*), que sembla estar comprovada en alguns textos llatins antics, o sigui amb la variant *augua* (més 15 fàcil de comprendre com a evolució fonètica) que es registra en molts punts dispersos de la Península i del Migdia de França. □ 1.^a doc.: doc. de 1169.

On es tracta dels «boschages et las *aiguas*», en el cartoral de Poblet (192). Més doc. antiga trobem en un precepte disciplinari dels templers, en l'any 1204, on es permet a un «tolre son vi e dar-li *ayga*» (Miret, *Templ.*, 546), en les *VidesR.*, en Llull, en Bernat Metge (amb grafia *aiga*, en el *Somni*, *NCl.*, 93.2, 123.20), etc. Pel que fa als significats, usos etnogràfics i paremiològics, etc., ens acontentarem amb les 25 indicacions dels dicc. històrics, remetent com a suplement al substanciós i ric estudi de Fritz Krüger, *Sach- und Wortkundliches vom Wasser in den Pyrenäen*, VKR, 1929.

30 Convindria afegir-hi només unes indicacions sobre l'acc. d'*aigua* com a 'riu', 'xaragall' o corrent d'aigua. És sabut que aquesta metonímia s'ha produït en diversos idiomes, i que en romànic la trobem també en el Nord de França, des del *Roland* («une ewe merveulleuse et grant») i a partir de Bèlgica (való *ewe* «ruisseau»). En la nostra Edat Mitjana la trobem ja en les *VidesR.*, on *fluvium* (ed. Gr. 516.30) està traduït per «con el volc passar una *aygua*» (P175v2); en Llull, en el *Llibre de les Bèsties*: «en una plana, per 35 hon passave una bella *aygua*, estaven moltes bèsties, que volien elegir rey» (*Merav.*, *NCl.* II, 88); en el *Blanquerna* (II, 208.2), en *Merav.* (Ag. I, 47, 133), en la *Crònica* de Jaume I, en la *Questa* de Reixac, que anomena una *aigua* el riu Severn (35.34); i així continua en la cançó popular dels segles baixos: «com passarem aquesta *aygua*? / no hi ha pont, tampoc palanca» (Milà, *Romlo.*, 546B).

I si bé els escriptors de la Renaixença han interromput aquesta forma tradicional, avui continua viva 50 en comarques apartades, i especialment en els Pirineus, no solament fixada en la toponímia: no sols hi ha els afluents de l'Alt Cardener, l'*Aigua de Valls* (a Gósol) i l'*Aigua d'Ora* (que els forasters escriuen erradament *Aiguadora*), que desaigua a Navès provinent de la Serra d'Ensija; d'altres a Guixers i a Saldes (l'*Aiga del Pont*, que baixa de l'Espà); l'*Aiga de Palomera* afluent del capçal dret de la Ribera Salada. A l'Alta Ribagorça, la Valira de Castanesa es forma en ajuntar-se l'*Aigüeta* de Baciver amb la de Serra- 55 Negra; a Benasc, l'*Aigüeta les Vaticielles*, cap a Estòs,